

BOŠNJAČKO RAZUMIJEVANJE ISLAMA U XX STOLJEĆU U ODNOSU SPRAM SUVREMENIH TOKOVA ZNANOSTI

Bošnjačko razumijevanje islama u 20. stoljeću kreće se, u prvom redu, u znaku preovlađujuće reformističke orijentacije u muslimanskom svijetu u pogledu na modernu i suvremenu znanost. To razumijevanje moderne znanosti ne uspijeva sagledati dubinu i razmjere epistemološkog, metafizičkog i kulturnog prevrata koji se dogodio u modernom konceptu znanja i znanosti. U bošnjačkom razumijevanju islama u 20. stoljeću u odnosu na modernu i suvremenu znanost sa zakašnjenjem se uviđa njen osvajački, agresivni, industrijski, ideologijsko-kapitalistički, štaviše kolonijalistički karakter koji dovodi do globalne ekološke krize. S još većim zakašnjenjem islamsko mišljenje Bošnjaka odgovara na bioetičke izazove u području molekularne biologije, odnosno u području sve realnijih mogućnosti biotehnološkog raspolaganja životom.

Dr. Dževad HODŽIĆ

U prvom poglavlju pod naslovom „Značenje moderne fizike u naše doba“, kao i u jedanaestom poglavlju pod naslovom „Uloga suvremene fizike u sadašnjem razvitku ljudskog mišljenja“, u knjizi *Fizika i filozofija*, Werner Heisenberg izlaže razloge zbog kojih bi se moglo očekivati da će se u susretu moderne fizike i metafizičkih, filozofskih i etičkih svjetonazora drevnih i istočnih religijskih tradicija i kultura steći duhovnopovijesne pretpostavke za potpuno nove tokove ljudskog mišljenja. Kako god bude u pogledu onoga što ne predviđa samo Heisenberg, već dosadašnje spoznajno, tehnološko, političko, kulturno, ekološko i svako drugo iskustvo s modernom znanosti govori nam da je riječ o samosvojnoj, osebnjoj i potpuno novoj duhovnoj figuri na mapi svjetske povijesti. To dalje znači da među najveće izazove pred kojima se u modernom dobu i u suvremenom svijetu nalazi svaka religijska tradicija, pa tako i islam, spada moderna znanost.

Bošnjačko razumijevanje islama u 20. stoljeću, najopćenitije govoreći, kreće se, u prvom redu, u znaku preovlađujuće reformističke orijentacije u muslimanskom svijetu u pogledu na modernu i suvremenu znanost. A to znači: moderna znanost, koja se od 17. stoljeća razvija na Zapadu, zapravo je nastavak znanosti koju i kakvu su muslimani razvili u zlatnom periodu islamske kulture i civilizacije, uglavnom, od 8. do 14. stoljeća. Prema takvom razumijevanju modernih i suvremenih tokova znanosti na Zapadu i općeg stanja muslimanskog svijeta, problem muslimana prilično je jednostavan, on se sastoji u pukom deficitu znanja i znanosti. I rješenje je prilično jednostavno, ono se nalazi u pukom preuzimanju moderne i suvremene znanosti i tekovina znanstvenotehnološke civilizacije.

Bošnjačko razumijevanje islama u 20. stoljeću u odnosu prema izazovima moderne civilizacije, valja odmah reći, kratko i, nadam se, dovoljno jasno, ne uspijeva sagledati dubinu i razmjere epistemološkog, metafizičkog i kulturnog prevrata koji se dogodio u modernom konceptu znanja i znanosti, prema kojem (konceptu) znanost nije vrlina nego moć, nije traganje za odgovorom na pitanje *čemu i zašto*, nego traganje za odgovorom *kako se* nešto zbiva, ne pita se o istini nego o tome kako se priroda može iskoristiti, i nije nikakvo razumijevanje prirode i svijeta nego ima ambiciju da prirodu i svijet prilagođava i mijenja.

Muslimansko-bosansko razumijevanje moderne i suvremene znanosti u 20. stoljeću kreće se u znaku previđanja temeljnog epistemičkog i metodičkog događaja, koji (događaj) predstavlja *a priori* moderne znanosti, koji se sastoji u apstraktnom, matematičkom, nivelirajućem, redukcionističkom¹, unaprijed, prije svakog istraživanja postavljenom nacrtu, a koji (nacrt) određuje način na

koji se bića ili zbivanja ‘nabacuju’ samom istraživanju². Naše muslimansko preovlađujuće razumijevanje moderne znanosti u 20. stoljeću nije u dovoljnoj mjeri a pogotovo na vrijeme uvidjelo da moderna znanost, da se poslužimo riječima Weizsackera, „nema krivo u onom što tvrdi nego u onom što prešućuje“. Još zaoštrenije rečeno, naše muslimansko razumijevanje moderne znanosti nije u dovoljnoj mjeri prepoznalo njene nihilističke implikacije koje dolaze do izraza u znanstvenom proziranju svijeta kao zbira činjenica koje, izvan kosmološkog učenja, ne stoje ni na čemu pa onda, u krajnjoj liniji, ništa i ne znače. Naša preovlađujuća percepcija moderne znanosti zadugo, sve do objavljivanja, u prvom redu, nekih Nasrovih, djela i kritika moderne znanosti u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća nije u dovoljnoj mjeri prepoznavala prometejski karakter i ambiciju moderne znanosti, kao ni lukavstvo znanstvenog uma koji se od početka lažno predstavlja kao instrumentalni um, a zapravo u sprezi s industrijom i kapitalom već tri stoljeća, u svom tehnološkom habitusu i slijedeći vlastitu volju za moć, postavlja svoje vlastite svrhe i čovjeku i prirodi.

U našem bošnjačkom razumijevanju islama u 20. stoljeću u odnosu na modernu i suvremenu znanost grubo se previđa njen osvajački, agresivni, industrijski, ideologijsko-kapitalistički, štaviše kolonijalistički karakter koji dovodi do globalne ekološke krize na koju islamska misao Bošnjaka, u teološkim, heremeneutičkim, etičkim i drugim nastojanjima da se u islamskom horizontu zadobije pojam prirode, da se promiče na prirodu centrirana islamska duhovnost, odgovara također s velikim zakašnjenjem, tek pred kraj 20. stoljeća. S još većim zakašnjenjem islamsko mišljenje Bošnjaka odgovara na bioetičke izazove u području sve realnijih mogućnosti biotehnološkog raspolaganja životom. Zapravo, u tom pogledu gotovo da stojimo na samom početku. O kako značajnom području i o kako velikom interesu je riječ govori okolnost da su u posljednjih tridesetak godina u svijetu izašle već dvije bioetičke enciklopedije, da se u teološkim, filozofskim, znanstvenim i političkim krugovima u svijetu vode velike, interdisciplinarne i multiperspektivističke rasprave, da se sve više govori ne o bioetici kao uskoj medicinskoj ili bilo kojoj drugoj primijenjenoj praktičnoj grani etike, nego kao paradigmi koja našu nadolazeću epohu određuje kao bioetičku epohu.

S kolikim se zakašnjenjem bošnjačko razumijevanje islama u odnosu prema modernoj znanosti kretalo u 20. stoljeću može se vidjeti iz jednog zgodnog primjera. Naime, veliki mislilac Alfred Nort Whitehead, znanstvenik, matematičar i filozof u prvoj trećini 20. stoljeća (umro 1947.) izlaže svoje razumijevanje odnosa religije i znanosti u izuzetnom i iznimnom misaonom sistemu, u cjelovitoj teoriji prirode koja, uzgred rečeno, predstavlja po-

¹ Usporedi, na primjer: A. N. Vajthed, *Nauka i moderni svet*, Nolit, Beograd, 1976. str. 103.

² Usporedi, na primjer: Martin Heidegger, *Doba slike svijeta*, Zagreb, 1969. str. 9.

sljednju metafizičku koncepciju na Zapadu, pri tome, metafizičku koncepciju utemeljenu na najdubljim uvidima u klasične i suvremene znanstvene spoznaje, u filozofsku i religijsku literaturu, u književnost i umjetnost. U svojoj inkluzivnoj metafizici Whitehead izlaže mogućnost integracije religije i znanosti u sveobuhvatnu kosmologiju na način sistematske sinteze religijskih i znanstvenih uvida u jedno jedinstveno tumačenje. U svojoj *Obnovi vjerske misli u islamu*, predavanjima održanim u tri grada tadašnje Indije, Muhammed Ikbāl, praktično odmah, takoreći, simultano uzima u obzir Whiteheadovo razmatranje

odnosa religije i znanosti, odnosno religijskog iskustva i spoznaje, prepoznajući u prostorima zajedničkim suvremenim znanstvenim dostignućima i najizvornijim religijskim inspiracijama velike duhovne izazove i za islamsko mišljenje.

U našem bošnjačkom razumijevanju islama mi smo na Ikbāl morali čekati gotovo pola stoljeća, a na pitanja našeg islamskog promišljanja moderne i suvremene znanosti, na koja, kako ih je Ikbāl postavljao i prepoznao u svom uvažavanju Whiteheadovih uvida, usuđujem se kazati, još uvijek čekamo.

Summary

BOSNIAK UNDERSTANDING OF ISLAM IN 20TH CENTURY IN RELATION TO CONTEMPORARY SCIENCE

Dževad Hodžić, PhD

The Bosniak understanding of Islam in the 20th century, in the first place, is moving towards a reformist orientation in the Muslim world regarding modern and contemporary science. This understanding of modern science does not manage to seize the depth and proportion of its epistemological, metaphysical and cultural subversion. Within the Bosniak understanding of Islam in the 20th century, it has been understood somewhat belatedly, that the imperial, aggressive, industrial, ideological, capitalistic, and, moreover, colonial character of modern and contemporary science is leading to global ecological crisis. The Bosniak Islamic thought responds even more belatedly to the bioethical challenges in the field of molecular biology or, to be more precise, all the biotechnical possibilities of life control that are becoming more and more real.

الموجز

فهم البوشناقين للإسلام في القرن العشرين في الموقف من المسارات العصرية للمعرفة

د. جواد خوجيتش

إن فهم البوشناقين للإسلام في القرن العشرين. يندرج في المرتبة الأولى. تحت شعار التوجه الإصلاحى السائد في العالم الإسلامى. في النظرة إلى المعرفة الحديثة والمعاصرة. إن هذا الفهم للمعرفة الحديثة لم ينجح في إدراك عمق وأبعاد الانقلاب النظرى المعرفى والميتافيزيقى والثقافى الذى حدث في المفهوم الحديث للعلم والمعرفة. يتميز فهم البوشناقين للإسلام في القرن العشرين في الموقف من المعرفة الحديثة والمعاصرة. بالتأخر في إدراك خاصيتها الأيدولوجية الرأسمالية الصناعية العدوانية التوسعية. بل حتى الاستعمارية. التي تؤدي إلى حدوث أزمة بيئية عالمية. كما حدث تأخر أكبر في الفكر الإسلامى البوشناقى في الرد على التحديات الحيوية الأخلاقية في مجال البيولوجيا الجزيئية. وبالتحديد في مجال التصرف الحيوى التكنولوجى بالحياة الذى أصبحت إمكاناته تزداد واقعية.